

Vojtěch Mrlík – Josef Chobot

Včelojed lesní v Milovickém lese (CHKO Pálava)

Výzkum probíhal v oblasti Milovického lesa (22,2 km²) v letech 2007–2010. Jedná se o relativně členitou kopcovitou oblast (Milovická pahorkatina) v rozmezí výšek 180–350 m n. m. (okr. Břeclav, 48 0' N, 16 40' E). Milovický les představuje rozsáhlý lesní komplex se sítí bezlesých ploch (louky, pastviny). Lesy tvoří hlavně panonské teplomilné doubravy, sporadicky také panonské dubohabřiny s teplomilným bylinným podrostem. Vyskytují se zde též četné stepní trávníky. Naprostá většina lesního komplexu je zahrnuta do dvou obor. Ve větší – Bulharské oboře (1 231 ha) – je předmětem chovu jelen lesní, daněk skvrnitý, méně muflon a okrajově prase divoké, v menší – Klentnické oboře (495 ha) – daněk skvrnitý a muflon. V celém Milovickém lese se vyskytuje velmi mnoho hmyzu. Množství druhů je značné a početné jsou i ty druhy, které představují pro včelojedy významný zdroj potravy (vosy, čmeláci aj.).

Při výzkumu jsem používal metodiku vypracovanou pro potřebu ČSO (Horák, Diviš 2006), ale také jsem se řídil svými vlastními dlouholetými terénními zkušenostmi a časovými možnostmi, které jsem měl k dispozici. Podstatou výzkumu bylo především vizuální pozorování včelojedů z vyvýšených míst. Ta byla po studované ploše rozmístěna tak, aby z nich byl dobrý rozhled a aby z nich, ve svém souhrnu, mohla být přehledně kontrolována celá studovaná oblast. Kromě sledování z pozorovacích bodů byla využita také transektová metoda, spočívající v pomalém přesunu po relativně dobře přehledných místech. K metodice patřilo také vyhledávání všech větších hnízd, která byla rozmístěna v lesních porostech. Vyhledávání bylo realizováno po opadu listů. Tato hnízda byla v průběhu hnízdění sezóny vždy dohledána a kontrolována z různých stanovišť ze země. V roce 2010 bylo takto kontrolováno již 74 hnízd.

Samice včelojeda lesního na hnízdě s téměř vzletným mládětem – Klentnická obora v srpnu 2010
(foto Vojtěch Mrlík)

Cílem práce bylo zjistit velikost populace včelojedů ve studovaném území a základní populační a ekologické charakteristiky vyskytujících se párů. Jedním z cílů byla také podrobná analýza chování studovaného druhu. Výsledkem by mělo být dlouhodobé zajištění stability lokální populace.

V prvním roce terénních prací (2007) byly zjištěny pouze hnízdni, respektive domovské okrsky čtyř párů. Z nich dva páry hnízily úspěšně, další pár nehnízdl a poslední hnízdl pravděpodobně neúspěšně. Tento počáteční rok následného několikaletého výzkumu ukázal, že je prakticky nemožné vyhledat hnízda včelojedů v plně olistěném listnatém lese. Bylo také ověřeno klasické pravidlo, že výzkum skrytých žijícího druhu je možný pouze za předpokladu dokonalé znalosti terénu a krajiny. Konečně také vyvstaly problémy při klasifikaci hnízdni úspěšnosti párů, a to zejména proto, že na tuto úspěšnost bylo usuzováno nepřímou, tedy bez nálezu obsazeného hnízda. Hnízdni úspěšnost tak byla hodnocena podle detailní analýzy terénních pozorování, podle chování dospělých ptáků, dodatečného pozorování vylétaných mláďat aj. Obtížně řešitelným úkolem bylo identifikovat páry, které hnízily neúspěšně nebo ke hnízdění nepřistoupily. Ke klasifikaci takových párů bylo potřeba analyzovat, kromě výše uvedených ukazatelů, také jejich letovou frekvenci v rámci domovského okrsku, zaznamenávat směr jednotlivých přeletů a správně determinovat celou řadu prvků chování, které ptáci prezentovali, případně také neprezentovali, např. v rámci epigamního chování, při obhajobě domovského okrsku, respektive již vytvořeného hnízdního teritoria apod.

V dalších letech výzkum populace včelojedů probíhal již podle prověřených a osvědčených metod, takže i případná chyba při pozorování nebo identifikaci hnízdni úspěšnosti jednotlivých párů byla vždy stejná. Výsledky výzkumu realizovaného v jednotlivých letech v období 2008–2010 mohou být proto považovány za zcela srovnatelné.

V roce 2008 bylo zjištěno devět hnízdních okrsků včelojedů. Z toho tři páry hnízily prokazatelně, u dalších pěti párů bylo hnízdění velmi pravděpodobné a jeden pár nehnízdl. Ze všech zjištěných párů šest hnízilo úspěšně. Hnízdění tedy celkově skončilo dobře, protože téměř 67 % párů vyvedlo svá mláďata. V roce 2008 se klimatické podmínky jevily

Světle zbarvený samec včelojeda lesního na hnízdě se dvěma mláďaty v ještě zčásti bílém prachovém perí - Klentnická obora v červenci 2010 (foto Vojtěch Mrlík)

Samec včelojeda lesního při přeletu louky – Klentnická obora v červenci 2011 (foto Vojtěch Mrlík)

jako příznivé. Vzhledem k tomu jsme usoudili, že zjištění devíti párů včelojedů pro oblast Milovického lesa lze snad považovat za optimální stav.

Naopak jaro a počátek léta roku 2009 byly mnohem chladnější a deštivější. Z našeho pohledu se jednalo o klimatické podmínky pro včelojedy dost nevhodné a uvažovali jsme, že vzhledem k relativně vysokým srážkám bude i nabídka vhodné potravy pro tyto dravce malá až nedostatečná. Výsledkem ovšem bylo, že byla zaznamenána stejná početnost hnízdicích párů jako v předešlém roce, tedy za podmínek z našeho pohledu téměř ideálních. Bylo zjištěno devět hnízdních okrsků. U čtyř párů bylo hnízdění prokázáno, dalších pět párů hnízdilo pravděpodobně. Z těchto devíti zjištěných párů hnízdilo úspěšně sedm (78 %).

Klimatické podmínky v roce 2010 byly opět problematické – počasí relativně chladné a deštivé, srovnatelné s rokem 2009. Stejně jako v předchozích dvou letech však byly zaměřeny domovské okrsky devíti párů. U šesti z nich bylo hnízdění prokázáno, dva páry hnízdily pravděpodobně a jeden pár nehnízdil. Z celkového počtu devíti párů bylo jen pět produktivních (56 %).

Je obtížné vyvozovat závěry týkající se populační biologie na základě pouhých několika let terénních výzkumů. Skutečností je, že oblast Milovického lesa obsazuje každoročně asi devět párů včelojedů, a to bez ohledu na klimatické podmínky. Zatímco se hnízdní početnost jeví jako stabilní (hustota populace zde dosahuje až extrémně vysokých hodnot – 40,5 párů/100 km² lesa), tak meziročně kolísá počet zejména produktivních (2, 6, 7 a 5 v letech 2007–2010) a neproduktivních párů (1, 2, 2 a 3). Relativně dost kolísá také hnízdní úspěšnost, ať už vyjádřená v počtu vyvedených mláďat na produktivní hnízdo (v jednotlivých letech činila 2,0 [2], 1,7 [3], 1,5[2] a 1,0 [6] – v závorce počet hodnocených párů), nebo v počtu vyvedených mláďat na započaté hnízdění (3 [3], 1,0 [5], 0,5 [6] a 0,8 [8]). Jaký vliv mohou mít tato fakta na populaci včelojedů z dlouhodobého hlediska, může prokázat ovšem jen čas. Předpokládáme, že pouze dlouhodobý (minimálně desetiletý) a systematicky vedený výzkum může zodpovědět na řadu z dosud nezodpovězených otázek.

Rádi bychom poděkovali R. Vařejkovi a T. Růžičkovi za pomoc v terénu, řediteli Správy CHKO Pálava J. Matuškově za podporu při tomto výzkumu a správci obor panu Jochovi a revírníkům za cenné informace, podporu a kolegiální přístup k naší práci. Terénní výzkum byl umožněn a finančně podpořen Českou společností ornitologickou.

Vojtěch Mrlík – Josef Chobot

European Honey Buzzard (*Pernis apivorus*) at Milovický les (CHKO Pálava)

Survey of the population of the European Honey Buzzard (*Pernis apivorus*) at Milovický les in the years 2007–2010. It consisted mainly of visual observation from elevated places and location and subsequent inspection of all larger nests. Nine nesting sites was occupied annually. There were differences in the number of offspring fledged in the individual years.